

SYLABUS

DOTYCZY CYKLU KSZTAŁCENIA 2024-2027

Rok akademicki 2024/2025, 2025/2026

1. PODSTAWOWE INFORMACJE O PRZEDMIOCIE

Nazwa przedmiotu	GRAMATYKA OPISOWA JĘZYKA POLSKIEGO
Kod przedmiotu*	IC3/21
nazwa jednostki prowadzącej kierunek	Instytut Polonistyki i Dziennikarstwa / Kolegium Nauk Humanistycznych / Uniwersytet Rzeszowski
Nazwa jednostki realizującej przedmiot	Zakład Lingwistyki Kulturowej i Komunikacji Społecznej
Kierunek studiów	filologia polska
Poziom studiów	studia I stopnia
Profil	Ogólnoakademicki
Forma studiów	studia stacjonarne
Rok i semestr/y studiów	I i II rok, semestr 1, 2, 3.
Rodzaj przedmiotu	przedmiot kierunkowy, językoznawczy
Język wykładowy	Polski
Koordynator	dr hab. prof. UR Urszula Gajewska
Imię i nazwisko osoby prowadzącej / osób prowadzących	dr Ewa Błachowicz, dr hab. prof. UR Urszula Gajewska, dr hab. prof. UR Wioletta Kochmańska, dr hab. prof. UR Maria Krauz

* -opcjonalnie, zgodnie z ustaleniami w Jednostce

1.1. Formy zajęć dydaktycznych, wymiar godzin i punktów ECTS

Semestr (nr)	Wykł.	Ćw.	Konw.	Lab.	Sem.	ZP	Prakt.	ZW – zaj. warszt.	Liczba pkt. ECTS
1	15							30	5
2	15							30	5
3	30							30	5

1.2. Sposób realizacji zajęć zajęcia w formie tradycyjnej zajęcia realizowane z wykorzystaniem metod i technik kształcenia na odległość**1.3 Forma zaliczenia przedmiotu (z toku) (egzamin, zaliczenie z oceną, zaliczenie bez oceny)**

2. WYMAGANIA WSTĘPNE

Ogólna wiedza o systemie gramatycznym języka polskiego na poziomie absolwenta gimnazjum i szkoły średniej.

3. CELE, EFEKTY UCZENIA SIĘ, TREŚCI PROGRAMOWE I STOSOWANE METODY DYDAKTYCZNE**3.1 Cele przedmiotu**

C ₁	Poznanie terminologii i koncepcji językoznawczych dotyczących fonetyki, morfologii i składni języka polskiego
C ₂	Wykształcenie umiejętności analizy i oceny zjawisk językowych zachodzących we współczesnym języku polskim (na poziomie fonetycznym, morfologicznym i składniowym).
C ₃	Wykształcenie potrzeby dbania o precyzyjne, poprawne i logiczne komunikowanie się (dzięki poznaniu reguł składni, poprawnej wymowy, budowy słowotwórczej wyrazów i ich odmiany).

3.2 Efekty uczenia się dla przedmiotu

EK (efekt uczenia się)	Treść efektu uczenia się zdefiniowanego dla przedmiotu	Odniesienie do efektów kierunkowych ¹
EK_01	Student/ka zna podstawową terminologię i językoznawcze koncepcje stosowane w badaniach fonetycznych, fonologicznych, słowotwórczych, fleksyjnych i składniowych.	K_Wo1, K_Wo2
EK_02	Student/ka zna i rozumie podstawowe metody analizy zjawisk fonetycznych, morfologicznych i składniowych języka polskiego.	K_Wo2
EK_03	Student/ka potrafi samodzielnie wyszukiwać, analizować, klasyfikować zjawiska fonetyczne, słowotwórcze, fleksyjne i składniowe języka polskiego.	K_U01, K_U03
EK_04	Student/ka wykorzystuje fonetyczne, morfologiczne i składniowe reguły językowe do poprawnego komunikowania się.	K_K03

3.3 Treści programowe**A. Problematyka wykładu**

Treści merytoryczne

¹ W przypadku ścieżki kształcenia prowadzącej do uzyskania kwalifikacji nauczycielskich uwzględnić również efekty uczenia się ze standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela.

Przedmiot badań i zakres fonetyki. Głoski jako artykułowane dźwięki mowy ludzkiej. Budowa i funkcje narządów mowy, etapy powstawania głósłki. Spólgłoska a samogłoska. Sławistyczny alfabet fonetyczny. Wymowa bardzo staranna, staranna i potoczna.
Konsonantyzm. Kryteria klasyfikacji spółgłósłek. Pólsamogłósłki i ich warianty .
Wokalizm. Samogłósłki polskie i ich klasyfikacja. Opis artykulacji samogłósłek. Realizacja samogłósłek nosowych w kontekstach w róźnych typach wymowy.
Istota i mechanizm upodobnień. Klasyfikacja upodobnień.
Upodobnienia pod względem dźwięczności. Róźnice regionalne w wymowie połączeń międzywyrazowych.
Upodobnienia pod względem miejsca artykulacji.
Upodobnienia pod względem stopnia zbliżenia narządów mowy.
Akcent oksytoniczny, paroksytoniczny i proparoksytoniczny. Tendencje we współczesnej polszczyźnie. Wyrazy pozbawione samodzielnego akcentu.
Fonologia i jej działy. Pojęcie fonemu. Przegląd cech dystynktywnych w języku polskim. Allofony kombinatoryczne i fakultatywne. Typy opozycji fonologicznych.
Miejsce słowotwórstwa w systemie językowym. Pojęcie morfemu. Strukturalna, dystrybucyjna i funkcjonalna klasyfikacja morfemów. Morfem a formant słowotwórczy. Analiza morfemowa, fleksyjna i słowotwórcza wyrazu.
Podstawowe pojęcia słowotwórstwa. Wyraz motywowany (derywat). Derywaty proste i złożone, właściwe i asocjacyjne. Podstawa słowotwórcza i sposoby jej wyrażania. Podstawa związana.
Formacja słowotwórcza – definicja i budowa. Temat i formant słowotwórczy. Rodzaje tematu, dezintegracja tematu, alternacje jakościowe i ilościowe w temacie słowotwórczym. Rodzaje formantów słowotwórczych (afiksalne, paradygmatyczne, alternacyjne i prozodyczne).
Rodzaje derywacji (afiksalna, paradygmatyczna, alternacyjna, dezintegralna, prozodyczna). Derywacje złożone.
Klasyfikacja derywatów słowotwórczych ze względu na funkcję formantu. Derywaty transpozycyjne, mutacyjne i modyfikacyjne.
Wartość kategoriałna, kategoria słowotwórcza, typ słowotwórczy.
Kategorie słowotwórcze rzeczownika. Rzeczowniki prefiksalne i pochodne od wyrażeń syntaktycznych. Złożenia i zrosty.
Kategorie słowotwórcze przymiotników i czasowników.
Czasowniki odimienne i dewerbalne.
Pojęcie kategorii morfologicznej. Typologia kategorii morfologicznych. Sposoby ich wyrażania. Kategorie morfologiczne imienne i ich wykładniki w róźnych częściach mowy.
Forma fleksyjna i jej budowa. Rodzaje tematów i końcówek fleksyjnych. Paradygmat i synkretyzm fleksyjny.
Funkcje składniowe oraz klasyfikacje semantyczne i formalne imiennych części mowy – rzeczowników, przymiotników, liczebników i zaimków.
Przegląd końcówek paradygmatu rzeczownikowego, przymiotnikowego, liczebnikowego i zaimkowego.
Kategorie werbalne, ich semantyka, wykładniki i funkcje.
Czasownik – klasyfikacja i funkcje. Podział czasownika na koniugacje. Tematy czasownika i sposoby ich wyodrębniania.
Formy czasownika oparte na temacie czasu teraźniejszego.
Formy czasownika oparte na temacie czasu przeszłego.
Wtórne tematy imienne i ich funkcje, formy syntetyczne i analityczne.
Formy bezosobowe, imiesłowy i bezokolicznik – budowa i funkcje.

Kategorie prymarnie imienne czasownika – wykładniki i funkcje.
Podstawowe pojęcia składniowe – wypowiedzenie, zdanie, równoważnik zdania. Klasyfikacja wypowiedzeń niezdaniowych. Składniowa segmentacja tekstu.
Pojęcie składnika i grupy syntaktycznej. Sposoby wyrażania składników. Operatory tekstowe i ich rodzaje.
Stosunki między składnikami: związek, szereg, związek szeregowy. Związek główny i związki poboczne w zdaniu. Pojęcie akomodacji syntaktycznej. Związki zgody, rządu i przynależności.
Podstawowe człony syntaktyczne: podmiot i orzeczenie, ich rodzaje. Zdania bezpodmiotowe.
Klasyfikacja przydawek, dopełnień i okoliczników.
Definicje zdania złożonego. Hipotaksa a parataksa. Rodzaje zdań złożonych współrzędnie.
Klasyfikacja zdań podrzędnych. Charakterystyka relacji zachodzących między zdaniami składowymi oraz ich formalnych wykładników. Wskaźniki zespolenia. Sposoby zespolenia zdań.
Zdanie podrzędne profrazowe i prosentencjalne.
Imiastowowe i bezokolicznikowe równoważniki zdań. Wypowiedzenia wielokrotnie złożone.

B. Problematyka zajęć warsztatowych:

Treści merytoryczne
Przedmiot badań fonetyki, metody badań. Głoska a litera, spółgłoska a samogłoska. Budowa i funkcje narządów mowy człowieka.
Metody zapisu głosek. Alfabet fonetyczny.
Charakterystyka artykulacyjna spółgłosek. Spółgłoski właściwe, sonorne i przejściowe.
Opis artykulacyjny samogłosek i kryteria ich klasyfikacji. Samogłoski niezgłoskotwórcze.
Kontekstowe realizacje samogłosek nosowych. Warianty kombinatoryczne.
Mechanizm upodobnień. Klasyfikacje upodobnień.
Upodobnienia pod względem dźwięczności.
Upodobnienia pod względem głównego miejsca artykulacji.
Upodobnienia pod względem sposobu artykulacji. Uproszczenia grup spółgłoskowych.
Różnice regionalne w wymowie połączeń międzywyrazowych. Wymowa udźwięczniająca i ubezdźwięczniająca.
Zasady akcentowania w języku polskim, zestroje akcentowe, akcent wyrazowy i zdaniowy.
Kolokwium z wiedzy praktycznej z zakresu fonetyki.
Pojęcie morfemu. Wyodrębnianie morfemów rdzennych, fleksyjnych i słowotwórczych.
Podstawowe pojęcia słowotwórstwa: derywat, parafraza słowotwórcza, podstawa słowotwórcza, temat słowotwórczy, formant słowotwórczy.
Wymiany funkcjonalne głosek w tematach słowotwórczych. Budowa, typologia i funkcje formantów słowotwórczych. Klasyfikacja formantów ze względu na funkcje formantów.
Kategorie słowotwórcze rzeczownika. Derywaty transpozycyjne.
Charakterystyka derywatów mutacyjnych.
Formacje słowotwórcze modyfikacyjne.
Budowa formalna i struktura semantyczna rzeczowników pochodnych od wyrażen przyimkowych. Rzeczowniki złożone. Złożenia właściwe, jednostronne i quasi-złożenia.
Słowotwórstwo przymiotnika – przymiotniki odrzeczownikowe, odczasownikowe i odprzymiotnikowe.
Czasowniki odimienne i adwerbalne.
Kolokwium z zakresu słowotwórstwa.

Pojęcie kategorii gramatycznej, morfologicznej. Typologia kategorii morfologicznych. Sposoby wyrażania kategorii (fleksja, aglutynacja, formy analityczne, alternacja). Temat fleksyjny i jego warianty. Końcówki fleksyjne ruchome, równoległe i oboczne.
Przegląd kategorii morfologicznych imiennych. Kategoria rodzaju. Podział rzeczowników na deklinacje w ujęciu tradycyjnym i współczesnym. Czynniki repartycji końcówek rzeczownika.
Kategoria liczby i jej wykładniki w różnych częściach mowy. Deklinacja rzeczowników męskich.
Kategoria przypadku. Przegląd końcówek deklinacji nijakiej rzeczowników.
Końcówki w deklinacji żeńskiej rzeczowników. Osobliwości w odmianie rzeczowników. Deklinacja mieszana rzeczowników.
Odmiana przymiotników, zaimków przymiotnych i liczebników porządkowych.
Odmiana pozostałych zaimków (formy mianownikowe, formy enklityczne, supletywizm w tematach, paradygmaty defektywne).
Odmiana liczebników głównych, zbiorowych i partytywnych. Związki syntaktyczne różnych części mowy z liczebnikiem. Przysłówek.
Kolokwium z zakresu fleksji imiennej.
Czasownik – klasyfikacje i funkcje. Charakterystyka kategorii werbalnych (czas, tryb, osoba, liczba, strona, aspekt).
Podział czasowników na koniugacje (trzy i cztery). System koniugacji polskiej. Wyodrębnianie tematów fleksyjnych czasownika.
Analiza form fleksyjnych czasownika opartych na temacie czasu teraźniejszego.
Formy koniugacyjne oparte na temacie czasu przeszłego. Wtórne tematy imienne czasownika.
Kolokwium z zakresu fleksji werbalnej.
Wypowiedzenie i jego rodzaje. Podział wypowiedzenia na składniki. Rodzaje operatorów tekstowych.
Stosunki między składnikami w zdaniu. Wyodrębnianie związków składniowych zgody, rządu i przynależności.
Sposoby wyrażania podmiotu, rodzaje orzeczeń.
Dopełnienie bliższe i dalsze. Klasyfikacja formalna przydawek. Podział semantyczny okoliczników.
Analiza zdań pojedynczych.
Wypowiedzenie złożone współrzędnie i podrzędnie. Wskaźniki i sposoby zespolenia.
Rodzaje zdań współrzędnie złożonych. Typy zdań podrzędnych.
Analiza zdań wielokrotnie złożonych.
Kolokwium ze składni.

3.4 Metody dydaktyczne

Np.:

Wykład: wykład problemowy, wykład z prezentacją multimedialną, metody kształcenia na odległość

Ćwiczenia: analiza tekstów z dyskusją, metoda projektów (projekt badawczy, wdrożeniowy, praktyczny), praca w grupach (rozwiązywanie zadań, dyskusja), gry dydaktyczne, metody kształcenia na odległość

Laboratorium: wykonywanie doświadczeń, projektowanie doświadczeń

Wykład, wykład z prezentacją.

Analiza przykładów i tekstów, dyskusja, praca w grupach.

4. METODY I KRYTERIA OCENY

4.1 Sposoby weryfikacji efektów uczenia się

Symbol efektu	Metody oceny efektów uczenia się (np.: kolokwium, egzamin ustny, egzamin pisemny, projekt, sprawozdanie, obserwacja w trakcie zajęć)	Forma zajęć dydaktycznych (w, ćw, ...)
EK_W01	EGZAMIN PISEMNY/KOLOKWIUM	WYKŁAD/ ZAJ. WARSZT.
EK_w02	EGZAMIN PISEMNY/KOLOKWIUM/OBSERWACJA I OCENIANIE W TRAKCIE ZAJĘĆ	WYKŁAD/ ZAJ. WARSZT.
EK_U01	EGZAMIN PISEMNY/KOLOKWIUM/OBSERWACJA I OCENIANIE W TRAKCIE ZAJĘĆ/PUNKTOWANIE AKTYWNOŚCI	WYKŁAD/ ZAJ. WARSZT.
EK_K01	OBSERWACJA I OCENIANIE W TRAKCIE ZAJĘĆ	WYKŁAD/ ZAJ. WARSZT.

4.2 Warunki zaliczenia przedmiotu (kryteria oceniania)

<p>WYKŁAD: Egzamin pisemny po semestrze drugim i trzecim z zakresu wiedzy z fonetyki, fonologii, morfologii i składni. Ocena z egzaminu pisemnego: 50-60% punktów – ocena dostateczna; 61-70% - ocena plus dostateczna, 71-80% - ocena dobra, 81-90% - ocena plus dobra, 91-100% - ocena bardzo dobra.</p> <p>ZAJĘCIA WARSZTATOWE: Ocena z kolokwiów (punktacja jak wyżej); Ocena bieżąca (rozumienie omawianej tematyki, aktywność, rozwiązywanie ćwiczeń, przygotowanie prezentacji).</p>
---

5. CAŁKOWITY NAKŁAD PRACY STUDENTA POTRZEBNY DO

OSIĄGNIĘCIA ZAŁOŻONYCH EFEKTÓW W GODZINACH ORAZ

PUNKTACH ECTS

Forma aktywności	Średnia liczba godzinna zrealizowanie aktywności
Godziny z harmonogramu studiów	60+90
Inne z udziałem nauczyciela akademickiego (<u>udział w konsultacjach, egzaminie</u>)	10
Godziny niekontaktowe – praca własna studenta (<u>przygotowanie do zajęć, kolokwium, egzaminu, napisanie referatu itp.</u>)	140 - przygotowanie do zajęć 50 - przygotowanie ćwiczeń/prezentacji 65 - przygotowanie do egzaminu
SUMA GODZIN	415
SUMARYCZNA LICZBA PUNKTÓW ECTS	15

- Należy uwzględnić, że 1 pkt ECTS odpowiada 25-30 godzin całkowitego nakładu pracy studenta.

6. PRAKTYKI ZAWODOWE W RAMACH PRZEDMIOTU

wymiar godzinowy	Nie dotyczy
zasady i formy odbywania praktyk	Nie dotyczy

7. LITERATURA

<p>Literatura podstawowa:</p> <p>-Fonetyka: B.Wierzchowska. <i>Wymowa polska</i>, Warszawa 1965. B. Wierzchowska, <i>Fonetyka i fonologia języka polskiego</i>, Warszawa 1980. J. Strutyński, <i>Gramatyka polska, cz.1, Wprowadzenie. Fonetyka. Fonologia</i>, Kraków 1995.</p> <p>-Słownictwo: R. Grzegorzczak, <i>Zarys słownictwa polskiego</i>, Warszawa 1979. <i>Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia</i>, red. R. Grzegorzczak, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa 1998.</p> <p>-Fleksja: <i>Gramatyka współczesnego języka polskiego. Morfologia</i>, red. R. Grzegorzczak, R. Laskowski, H. Wróbel, Warszawa 1998. M. Bańko, <i>Wykłady z polskiej fleksji</i>, Warszawa 2002. J. Strutyński, <i>Zarys gramatyki polskiej. Cz.2: Morfologia</i>, Kraków 1994. A. Nagórko, <i>Zarys gramatyki polskiej</i>, Warszawa 1996. <i>Nauka o języku dla polonistów</i>, red. S. Dubisz i in., Warszawa 1996.</p> <p>-Składnia: R. Grzegorzczak, <i>Wykłady z polskiej składni</i>, Warszawa 1996. J. Labocha, <i>Gramatyka polska, cz.3. Składnia</i>, Kraków 1995. M. Ruszkowski, <i>Analiza składniowa wypowiedzeń</i>, Kielce 1996.</p>
<p>Literatura uzupełniająca:</p> <p>-Fonetyka: D. Ostaszewska, J. Tambor, <i>Podstawowe wiadomości z fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego</i>, Katowice 1990. J. Tambor, <i>Fonetyka i fonologia współczesnego języka polskiego. Ćwiczenia</i>, Warszawa 2007. M. Dłuska, <i>Fonetyka polska. Artykulacje głosek polskich</i>, Kraków 1993. M. Wiśniewski, <i>Zarys fonetyki i fonologii współczesnego języka polskiego</i>, Toruń 1997. <i>Gramatyka języka polskiego z ćwiczeniami</i>, red. W. Doroszewski, B. Wieczorkiewicz, Warszawa 1961. J. Strutyński, <i>Wybór tekstów do nauki fonetyki i składni współczesnego języka polskiego</i>, Kraków 2005. E. Badyda, S. Rzędzicka, <i>Fonetyka języka polskiego w ćwiczeniach</i>, Gdańsk 2009. <i>Gramatyka współczesnego języka polskiego. Fonetyka i fonologia</i>, red. H. Wróbel, Kraków 1995. B.Dunaj, <i>Zasady poprawnej wymowy polskiej</i>, „Język Polski” 2006, z.3. M.Madejowa, <i>Zasady współczesnej wymowy polskiej (w zakresie samogłosek nosowych i grup spółgłoskowych) oraz ich przydatność w praktyce szkolnej</i>, „Język Polski” 1992, z.2-3. B. Dunaj, <i>Zagadnienia Poprawności językowej 1. Wymowa samogłosek nosowych</i>, „Język Polski” 2003, z.2.</p> <p>-Słownictwo: K. Waszakowa, <i>Słownictwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki z formantami paradygmatycznymi</i>, Warszawa 1993. K. Waszakowa, <i>Słownictwo współczesnego języka polskiego. Rzeczowniki sufiksalne obce</i>, Warszawa 1994.</p>

- I. Kaproń – Charzyńska, *Derywacja ujemna we współczesnym języku polskim. Rzeczowniki i przymiotniki*, Toruń 2005.
- B. Kreja, *Z zagadnień ogólnych polskiego słowotwórstwa. Studia*. Gdańsk 2000.
- N. Siudzińska, *Formacje ekspresywne we współczesnym języku polskim, (na przykładzie wybranych pospolitych nazw osobowych)*, Warszawa 2016.
- K. Waszakowa, *Internacjonalizacja w słowotwórstwie polszczyzny przełomu XX i XXI wieku jako przykład jednostronnych kontaktów językowych*, BPTJ 2019.
- Składnia:**
- U. Gajewska, *Metatekstemy charakteryzujące wprowadzane treści pod względem epistemicznym*, [w:] *Składnia, stylistyka, struktura tekstu*, red. M. Krauz, K. Ożóg, Wydawnictwo Uniwersytetu Rzeszowskiego, Rzeszów 2002, s. 60-73.
- U. Gajewska, *Oznajmienia imiesłowowe jako operatory metatekstowe*, „Zeszyty Naukowe wyższej Szkoły Pedagogicznej w Rzeszowie”. Seria Filologiczna. Językoznawstwo 4, red. M. Bobran, Rzeszów 1997.
- S. Jodłowski, *Podstawy polskiej składni*, Warszawa 1976.
- J. Podracki, *Składnia polska. Książka dla nauczycieli, studentów i uczniów*, Warszawa 2000.
- B. Boniecka, *Składnia współczesnego języka polskiego*, Lublin 1998.
- Gramatyka współczesnego języka polskiego. Składnia*, red. Z. Topolińska, Warszawa 1984.
- M. Wiśniewski, *Strukturalna charakterystyka polskich wypowiedzi niezdaniowych*, Toruń 1994.

Akceptacja Kierownika Jednostki lub osoby upoważnionej